

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

28 sierpnia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Paweł Grzegorczyk

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 28 sierpnia 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 9 lutego 2022 r., V ACa 475/21,
w sprawie z powództwa M.S.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o ustalenie ewentualnie o zapłatę,

1) oddała skargę kasacyjną,

2) zasądza od strony pozwanej na rzecz powoda koszty postępowania kasacyjnego w kwocie 2700 (dwa tysiące siedemset) zł z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia orzeczenia zobowiązanemu do dnia zapłaty.

Paweł Grzegorczyk Dariusz Zawistowski Agnieszka Piotrowska

(A.D.)

UZASADNIENIE

Powód M.S. w pozwie przeciwko Bank S.A. w W. (dalej Bank) wniósł o ustalenie nieważności bliżej opisanej umowy kredytu hipotecznego waloryzowanego kursem franka szwajcarskiego (CHF) z 22 czerwca 2007 r., o ustalenie abuzywności bliżej wskazanych postanowień umowy kredytu, ewentualnie o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty 28 843,67 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Wyrokiem z 19 kwietnia 2021 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo. Ustalił, że 22 czerwca 2007 r. powód zawarł z Bank S.A. z siedzibą w W. (obecnie pozwany Bank1) umowę o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych „[...]” w kwocie 130 000 zł waloryzowany kursem CHF na zakup bliżej opisanej nieruchomości, na okres 360 miesięcy. Kredyt wyrażony w walucie waloryzacji w dniu uruchomienia kredytu wyniosła według kursu kupna CHF ustalonego w Tabeli kursów walut obcych Banku kwotę 57 301,53 CHF. W uzasadnieniu wyroku Sąd pierwszej instancji opisał szczegółowo postanowienia umowy, zawarte do niej aneksy oraz sposób jej wykonywania. W okresie od 20 sierpnia 2007 r. do 20 sierpnia 2012 r. powód wpłacił na rzecz pozwanego łącznie 39.374,88 zł z tytułu rat kapitałowo – odsetkowych, zaś w okresie od 20 września 2012 r. do 20 maja 2017 r. kwotę 10 616.64 CHF z tego tytułu, stanowiącą równowartość (po przeliczeniu, według średniego kursu CHF ustalonego przez Narodowy Bank Polski, dalej NBP z daty płatności każdej raty) kwotę 39 222,89 zł, zatem łącznie 78 597,77 zł.

W świetle poczynionych ustaleń faktycznych i wywiedzionych z nich ocen prawnych, Sąd pierwszej instancji uznał za bezzasadne zarówno żądania główne, jak i ewentualne. Podniósł, że powód nie wykazał interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.c. w żądaniu ustalenia nieważności przedmiotowej umowy kredytu wobec możliwości ustalenia tej wady umowy, jako przesłanki roszczenia, w sprawie przeciwko Bankowi o zapłatę (zwrot) uiszczonych bez podstawy prawnej rat kredytu. Sąd wskazał, że powodowi przysługuje dalej idące roszczenie, zaś samo stwierdzenie nieważności umowy nie doprowadziłoby do zakończenia sporu między

stronami. Podniósł także, że nawet przy przyjęciu istnienia interesu prawnego powoda w ustaleniu nieważności umowy lub ustaleniu abuzywności części jej postanowień, żądanie ustalenia nieważności umowy podlegałoby oddaleniu jako niezasadne. Z treści umowy z 22 czerwca 2007 r. wynika bowiem, że Bank udzielił powodowi kredytu w kwocie 130 000 zł waloryzowanego do CHF, przy czym kwota kredytu została wypłacona w złotych. Zawarta umowa była dopuszczalna w świetle art. 69 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 1646, dalej: „prawo bankowe”) oraz powszechnie stosowana w obrocie jeszcze przed zmianą tej regulacji z dniem 26 sierpnia 2011 r., dokonaną ustawą z 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011 r., Nr 165, poz.984, dalej: „ustawa antyspreadowa”). Wykorzystanie mechanizmu indeksacji nie narusza, zdaniem Sądu, natury prawnej stosunku kredytu ani przepisów prawa bankowego. Oczywiście było ryzyko zmiany kursu franka szwajcarskiego w okresie, na który umowa została zawarta, ale było ono kompensowane niższym oprocentowaniem tego rodzaju kredytów (według stawki LIBOR) w stosunku do oprocentowania kredytów złotych według stawki WIBOR. Umowa nie naruszyła także art. 358 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym w dniu jej zawarcia, art. 358¹ § 2 k.c., art. 353¹ k.c., a także nie pozostawała, zdaniem Sądu Okręgowego, w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Kwestionowane przez powoda postanowienia umowne nie były wobec niego bezskuteczne w świetle art. 385¹ § 1 k.c., albowiem określały główne świadczenia stron i zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Nie naruszyły rażąco interesu powoda ani nie doprowadziły do jego rażącego pokrzywdzenia rzekomo jednostronnym arbitralnym ustalaniem przez pozwaną Bank kursów kupna i sprzedaży CHF w jego Tabeli kursów, bo te kursy miały charakter rynkowy. Powód świadomie zdecydował się na określony typ kredytu waloryzowanego kursem CHF i potwierdził otrzymanie stosownych informacji od Banku, umożliwiających zrozumienie jej podstawowych cech, a także dokonanie oceny rozmiaru ryzyka, wiążącego się z zaciągnięciem tego zobowiązania, korzystnego dla niego w chwili zawarcia umowy ze względu na niższe od kredytów złotych oprocentowanie kredytu. Sąd Okręgowy zwrócił także uwagę, że po podpisaniu aneksu do umowy

i rozpoczęciu spłacania kredytu we frankach szwajcarskich, powód uniezależnił się od kursów tej waluty ustalanej przez pozwanego w jego Tabeli kursów walut obcych.

Po rozpoznaniu apelacji powoda, Sąd Apelacyjny w Warszawie, wyrokiem z 9 lutego 2022 r. zmienił zaskarżony wyrok w punkcie pierwszym w ten sposób, że ustalił, iż umowa o kredyt hipoteczny „[...]” waloryzowany kursem CHF z dnia 22 czerwca 2007 r. zawarta przez powoda z Bank S.A. z siedzibą w W. (obecnie Bank1 spółka akcyjna z siedzibą w W.) jest nieważna oraz orzekł o kosztach postępowania za pierwszą i drugą instancję. Sąd Apelacyjny podzielił w zasadniczej części poczynione przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne, dokonał jednak ich odmiennej oceny prawnej. Uznał, że pozwany nie poinformował powoda w sposób wystarczający o ryzyku kursowym wiążącym się z zawarciem tego rodzaju kredytu na okres 30 lat oraz o ryzyku zmian oprocentowania przedmiotowego kredytu. Postanowienia podnoszące się do mechanizmu indeksacyjnego dotyczą głównych świadczeń stron i nie zostały, wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, sformułowane w sposób jednoznaczny. Bank nie wskazał w umowie kredytowej jasnych, obiektywnych kryteriów, według których ustalać będzie kurs wymiany CHF mający zastosowanie do wyliczenia rat spłaty oraz do przeliczenia kwoty kredytu na walutę waloryzacji. Kredytobiorca nie mógł więc oszacować wpływających dla niego z tej umowy konsekwencji ekonomicznych i wyliczyć kwoty, które będzie miał obowiązek świadczyć. Sąd Apelacyjny podniósł, że określenie wysokości należności obciążającej konsumenta z odwołaniem do tabel kursów ustalanych jednostronnie przez bank, bez wskazania obiektywnych kryteriów, jest nietransparentne, pozostawia pole do arbitralnego działania banku i w ten sposób obarcza kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz narusza równorzędność stron. Powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) Sąd Apelacyjny stwierdził, że wbrew stanowisku Sądu pierwszej instancji, zakwestionowane przez powoda postanowienia umowne są abuzywne, nie ma możliwości ich zastąpienia innymi normami dyspozytywnymi, wskutek czego umowa kredytu jest nieważna, stąd orzekł reformatoryjnie.

W skardze kasacyjnej pozwany Bank zarzucił naruszenie art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 1 i 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r.

w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich ((Dz. Urz. WE L 95, s. 29, dalej: „dyrektywa 93/13”) przez ich błędną wykładnię i w konsekwencji rozstrzygnięcie o skutkach abuzywności wyłącznie na podstawie przepisów materialnych aktualnych na dzień zawarcia umowy kredytu, podczas gdy przy rozstrzygnięciu o skutkach rzekomej abuzywności, można, zdaniem skarżącego, zastosować art. 358 § 2 k.c. w brzmieniu aktualnym na dzień zamknięcia rozprawy.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej pozwany Bank zarzucił naruszenie:

- a. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez ich niewłaściwe zastosowanie i stwierdzenie abuzywności spornych klauzul oraz upadku umowy, pomimo wyeliminowania tych klauzul z umowy przez zawarcie aneksu z 28 sierpnia 2012 r. do umowy, zgodnie z którym powód mógł rozpocząć spłatę kredytu bezpośrednio w walucie waloryzacji, a zatem dowolnie wybierając spośród wszystkich kursów na rynku, konkretny kurs po którym nabędzie franki szwajcarskie na poczet spłaty;
- b. art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 przez ich błędną wykładnię i stwierdzenie abuzywności unormowań, wyłączonych na gruncie dyrektywy 93/13 spod kontroli abuzywności, a konkretnie postanowień odsyłających do Tabeli kursów pozwanego Banku, które stanowią (w rozumieniu art. 1 ust. 2d Dyrektywy 93/13 „warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe”, to jest odzwierciedlające art. 111 ust. 1 pkt 4 prawa bankowego, stanowiący ustawową podstawę do publikowania przez banki obowiązujących w relacjach z nimi kursów walut obcych;
- c. art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385² k.c. przez ich błędną wykładnię i ograniczenie się przy analizie abuzywności spornych postanowień do oceny literalnej treści kwestionowanych postanowień umownych, a jednocześnie niewzięcie pod uwagę argumentów przedstawianych przez pozwanego,
- d. art. 385¹ § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię oraz art. 385¹ § 3 k.c. przez jego niezastosowanie i stwierdzenie, że sporne klauzule waloryzacyjne nie były indywidualnie uzgodnione z powodem w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c.,

- e. art. 385¹ § 1 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i stwierdzenie, że rzekomo sporne klauzule waloryzacyjne były niejednoznaczne, sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco naruszały interes powoda;
- f. art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 1 i art. 3 ust. 3 dyrektywy 93/13 w zw. z przepisami załącznika do dyrektywy 93/13: ust. 1 lit. j oraz lit. l, oraz ust. 2 lit. c, *tiret* pierwsze i drugie, oraz ust. 3 załącznika do dyrektywy 93/13 przez stwierdzenie, że sporne postanowienia waloryzacyjne umowy są abuzywne
- g. art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, przez ich niewłaściwe zastosowanie i stwierdzenie upadku umowy bez uprzedniego poinformowania powoda przez Sąd o skutkach takiego rozstrzygnięcia;
- h. art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 7 ust. 1 i 8b ust. 1 dyrektywy 93/13 i art. 353¹ k.c. w zw. z art. 2, 31 ust. 3 i 32 ust. 1 Konstytucji przez ich błędną wykładnię i stwierdzenie, że rzekoma abuzywność spornych postanowień umowy skutkuje upadkiem całej umowy, co stoi w sprzeczności z zasadą proporcjonalności, równości, pewności prawa oraz utrzymania w mocy umowy w zakresie niedotkniętym abuzywnością,
- i. art. 65 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 56 k.c. przez jego niezastosowanie i ocenę oświadczeń woli złożonych przez strony umowy wyłącznie na podstawie literalnego brzmienia postanowień umowy, bez wzięcia pod uwagę okoliczności, w których zostały złożone, zasad współżycia społecznego oraz ustalonych zwyczajów, jak również oparcie się na dosłownym brzmieniu umowy, bez uwzględnienia zgodnego zamiaru stron i celu umowy, a w konsekwencji nieprawidłowe ustalenie, że umowa przewidywała możliwość dowolnego ustalania kursów na potrzeby wyliczenia wysokości rat kredytowych przez Bank;
- j. art. 65 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 354 § 1 k.c. przez ich niezastosowanie i przyjęcie, że, po ewentualnym stwierdzeniu rzekomej abuzywności spornych klauzul, cała umowa jest nieważna, podczas gdy okoliczności, w których złożone zostały oświadczenia woli stron, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje pozwalają na wykonanie umowy również po usunięciu z niej odwołań do Tabeli - zobowiązania powinny zostać przeliczone po aktualnym na dzień danej operacji finansowej, rynkowym kursie CHF/PLN;

- k. art. 56 k.c. poprzez jego niezastosowanie i przyjęcie, że, po ewentualnym stwierdzeniu rzekomej abuzywności spornych klauzul, cała umowa jest nieważna, podczas gdy art. 56 k.c. stanowi właściwy przepis dyspozytywny, przewidując, że czynność prawna wywołuje skutki w niej wyrażony oraz wynikające z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. Zatem zobowiązanie powinno zostać przeliczone po wynikającym z zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów, aktualnym na dzień przeliczenia, rynkowym kursie kupna CHF (takim jak konkretny kurs wskazany w bankowej tabeli kursów walut obcych na daną historyczną datę);
- l. art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 prawa bankowego w zw. z art. 4 ustawy antyspreadowej przez jego niezastosowanie i przyjęcie, że, po ewentualnym stwierdzeniu rzekomej abuzywności spornych klauzul, cała umowa jest nieważna;
- m. art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie art. 385¹ § 2 k.c. i w konsekwencji niezastosowanie art. 358 § 2 k.c., stanowiącego przepis dyspozytywny,
- n. art. 41 ustawy z 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe (obecnie tekst jednolity Dz. U. z 2016 r., poz.160, dalej: „prawo wekslowe”) w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie art. 385¹ § 2 k.c. i niezastosowanie art. 41 prawa wekslowego stanowiącego przepis dyspozytywny, który umożliwia dokonanie wykładni umowy kredytu indeksowanego (waloryzowanego) do waluty obcej, pozwalającej na jej wykonanie,
- o. art. 24 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz. U. z 2022 r., poz. 2025, dalej „uNBP”) w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie art. 385¹ § 2 k.c. i w konsekwencji niezastosowanie art. 24 ust. 3 uNBP, stanowiącego przepis dyspozytywny, który umożliwia dokonanie wykładni umowy kredytu indeksowanego (waloryzowanego) do waluty obcej, pozwalającej na jej wykonanie, po stwierdzeniu niezwiązania konsumenta normą, zawartą w umowie kredytu indeksowanego (waloryzowanego) do kursu waluty obcej, regulującą odesłanie do konkretnego źródła pochodzenia kursu walutowego (tzw. klauzula spreadu);

p. art. 189 k.p.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na niezasadnym przyjęciu, że powód posiada interes prawny w ustaleniu nieważności umowy.

Formułując te podstawy kasacyjne, pozwany Bank wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie jest trafny procesowy zarzut naruszenia art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez przyjęcie przez Sąd Apelacyjny niemożności zastosowania w tej sprawie art. 358 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym od 24 września 2009 r., a zatem w dacie zamknięcia rozprawy i wyrokowania. Art. 316 k.p.c. stanowi, że po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy; w szczególności zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się ono wymagalne w toku sprawy. Wyraża jedną z podstawowych zasad orzekania, nakazującą sądowi uwzględnienie stanu faktycznego i prawnego (stanu rzeczy) istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy, przez co należy rozumieć stan faktyczny ustalony przez sąd na podstawie dowodów przeprowadzonych zgodnie z regułami postępowania dowodowego. oraz obowiązujący stan prawny (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 7 marca 1997 r., II CKN 70/96, OSNC 1997, Nr 8, poz. 113 i z 22 stycznia 2015 r., III CSK 108/14 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2002 r., III CKN 537/00, IC 2003, nr 3, s. 52). Zarzucając naruszenie tego przepisu, skarżący powinien zatem wykazać, że sąd błędnie oparł rozstrzygnięcie na faktach aktualnych w innym czasie - poprzedzającym lub następującym po zamknięciu rozprawy, względnie na nieobowiązujących w chwili zamknięcia rozprawy normach prawnych. Ustanowiona w art. 316 § 1 k.p.c. zasada aktualności orzekania nie odnosi się natomiast do wyboru normy prawa materialnego, na podstawie której należy ocenić ustalony stan faktyczny, o czym będzie mowa niżej przy rozpoznaniu zarzutu naruszenia art. 358 § 2 k.c.

Nie są uzasadnione rozbudowane zarzuty pozwanego dotyczące naruszenia art. 385¹ k.c. w związku ze wskazanymi w podstawach kasacyjnych przepisami kodeksu cywilnego, prawa bankowego oraz dyrektywy 93/13. Kwestie w nich poruszone zostały już rozważone i rozstrzygnięte w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz TSUE, w świetle którego nie doszło do naruszenia przytoczonych w skardze norm prawnych. Pozbawiony podstaw jest zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię oraz art. 385¹ § 3 k.c. przez jego niezastosowanie i stwierdzenie, że sporne klauzule waloryzacyjne nie były indywidualnie uzgodnione z powodem w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., skoro zostały one jednostronnie ustalone przez pozwanego, powód jako konsument nie miał na ich treść rzeczywistego wpływu, zaś zgoda konsumenta na zawarcie umowy o treści przygotowanej przez bank według wzoru ustalonego przez bank i stosowanego w relacjach z innymi kredytobiorcami będącymi konsumentami nie oznacza, że te klauzule zostały indywidualnie z nim uzgodnione.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że istnieje ścisłe powiązanie klauzuli ryzyka walutowego i klauzuli spreadu walutowego polegające na tym, że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli kursowej określającej przeliczenie zobowiązań stron w celu ustalenia wysokości ich świadczenia - wysokości kapitału kredytu wypłaconego przez bank i wysokości rat spłacanych przez kredytobiorcę. Klauzula spreadowa nie ma racji bytu w umowie, w której nie zastosowano mechanizmu przeliczeniowego i związanego z nim narażenia konsumenta na ryzyko kursowe. W konsekwencji obie te klauzule, składające się na, przyjęty w umowach kredytowych, mechanizm przeliczeniowy (waloryzacyjny, indeksacyjny), są ze sobą ściśle powiązane, a ich rozszczepienie byłoby zabiegiem sztucznym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje aktualnie pogląd (po początkowym okresie prezentowania przeciwnego stanowiska), że klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, zastrzeżone w umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej (lub denominowanego w walucie obcej) określają główne świadczenia stron (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, Nr 2, poz. 20; z 4 kwietnia 2019 r., I CSK 159/17;

z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 21 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21 oraz z 3 lutego 2022 r., II CSKP 459/22). Pogląd ten uwzględnia stanowisko TSUE, w orzecznictwie którego podkreśla się, że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy uważać klauzule określające podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i z tego względu charakteryzujące tę umowę (zob. wyroki TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, pkt 49-50; z 26 lutego 2015 r., C-143/13, pkt 54; z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, pkt 33; z 20 września 2017 r., C-186/16, pkt 35). Za tego rodzaju postanowienia uznawane są klauzule kształtujące mechanizm indeksacji (waloryzacji) świadczeń z tytułu kredytu, wiążące się z obciążeniem kredytobiorcy - konsumenta ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu (zob. wyroki TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, pkt 44).

Klauzule waloryzacyjne, które określają główne świadczenia stron i nie zostały wyrażone w umowie kredytu w sposób jasny i precyzyjny, podlegają badaniu pod kątem spełnienia przesłanek z art. 385¹ § 1 k.c. Nie są zasadne kasacyjne zarzuty wadliwego przyjęcia przez Sąd Apelacyjny, że postanowienia umowne dotyczące indeksacji kredytu stanowią niedozwolone postanowienia umowne. Abuzyność tych klauzul została już przesądzona w orzecznictwie Sądu Najwyższego i TSUE, w którym wyjaśniono, że postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych, gdyż kształtują prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia banku oraz wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku. Zarówno przeliczenie kwoty kredytu na złotówki w chwili jego wypłaty, jak i przeliczenie odwrotne w chwili wymagalności poszczególnych spłacanych rat, służy bowiem określeniu wysokości świadczenia konsumenta. Takie postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne

i pozostawiają pole do arbitralnego działania banku; obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz naruszają równorzędność stron. Są one niedopuszczalne, niezależnie od tego, czy swoboda przedsiębiorcy (banku) w ustaleniu kursu jest pełna, czy też w jakiś sposób ograniczona, np. w razie wprowadzenia możliwych maksymalnych odchyłeń od kursu ustalanego z wykorzystaniem obiektywnych kryteriów (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, Nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18 oraz z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, Nr 2, poz. 20).

W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i TSUE, w celu ustalenia, czy zachodzi sprzeczność postępowania przedsiębiorcy z wymogami dobrej wiary, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca, traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny, mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument przyjąłby określone postanowienie umowne w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C - 415/11 oraz uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażąco naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12). Konsument pozostaje zawsze stroną słabszą w stosunku do banku, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania (wiedzy) o wszystkich aspektach stosunku prawnego wynikającego z umowy. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd jest zobowiązany do zbadania z urzędu, czy określone postanowienia umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają niedozwolony (nieuczciwy) charakter, aby po dokonaniu tej oceny zniwelować brak

równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki TSUE z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08; z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, a także z 3 marca 2020 r., C - 125/18).

Nie zasługuje także na uwzględnienie kasacyjny zarzut wadliwego przyjęcia przez Sąd, że po wyeliminowaniu niedozwolonych postanowień umownych, dotyczących klauzul waloryzacyjnych nie jest dopuszczalne odwołanie się przez Sąd do bezwzględnie obowiązującego i bezpośrednio stosowanego przepisu prawa krajowego w postaci art. 56 k.c., art. 354 k.c., art. 69 ust. 3 prawa bankowego, art. 65 k.c. lub art. 358 § 2 k.c. w celu ich zastąpienia zmierzającego do utrzymania umowy w mocy.

Jak to już akcentowano, abuzywne klauzule indeksacyjne są od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść kredytobiorcy, chyba że konsument następnie udzieli świadomej i wolnej zgody na te klauzule i w ten sposób przywróci ich skuteczność z mocą wsteczną (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56). W uzasadnieniu powołanej uchwały wyjaśniono, w nawiązaniu do wcześniejszego orzecznictwa, w tym orzecznictwa TSUE (zob. w szczególności wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18), że zastąpienie niedozwolonego postanowienia umownego odnoszącego się do sposobu określania kursu waluty obcej (w umowie kredytu indeksowanego czy denominowanego) innym sposobem określenia kursu waluty obcej wchodzi w rachubę tylko wtedy, gdy (koniunkcja przesłanek): 1) po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, a zatem wola jednej ze stron, w tym konsumenta, nie ma w tym zakresie rozstrzygającego znaczenia; 2) całkowity upadek umowy naraża konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, w świetle okoliczności istniejących w czasie sporu lub możliwych wówczas do przewidzenia, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta i z zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie; 3) istnieje przepis dyspozytywny albo przepis „mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę”, który mógłby zastąpić wyeliminowane niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie

umowy w mocy; jeżeli niedozwolone postanowienie umowne odzwierciedlało obowiązujący przepis ustawowy mający zastosowanie w przypadku porozumienia stron, w rachubę wchodzi także zastąpienie niedozwolonego postanowienia „tym stanowiącym punkt odniesienia przepisem ustawowym w nowym brzmieniu przyjętym już po zawarciu umowy”.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano już jednoznacznie na niedopuszczalność uzupełnienia przez sąd orzekający luki powstałej w wyniku pominięcia niedozwolonego postanowienia umownego na podstawie art. 358 § 2 k.c., ewentualnie na podstawie art. 41 prawa wekslowego i zastosowanie do rozliczeń stron powstałych na tle umowy kredytu średniego kursu waluty obcej ustalonej przez Narodowy Bank Polski (zob. wyroki z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22 i z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 941/22). Postulat zastąpienia (substytucji) abuzywnych klauzul kursowych odwołaniem do kursu średniego NBP nie uwzględnia koniecznego warunku tego rodzaju zastąpienia, zgodnie z którym - w świetle powołanego utrwalonego orzecznictwa - wchodzi ono w rachubę tylko wtedy, gdyby jego brak narażał konsumenta, przez upadek umowy w całości, na szczególnie niekorzystne skutki, przy czym decydujące w tym zakresie jest zdanie konsumenta. W toku postępowania w niniejszej sprawie powód, reprezentowany przez fachowego pełnomocnika procesowego, konsekwentnie domagał się ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu, powołując się na nieważność tej umowy.

Sąd Najwyższy stanął także na stanowisku, że nie można dokonać wykładni umowy stron na podstawie art. 65 k.c., po usunięciu z niej postanowień abuzywnych, w celu ustalenia zgodnego celu i zamiaru stron co do sposobu ustalenia kursu CHF. Sprowadzałoby się to bowiem do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, prowadząc do zmiany jej rozumienia przez wprowadzenie odesłania do wartości rynkowej CHF. Groziłoby to ryzykiem dalszego pogorszenia sytuacji strony dotkniętej nadużyciem, gdyby strona, która narzuciła niedozwolone postanowienie umowne wywodziła, że nie zawarłaby umowy z jego pominięciem. Takie rozwiązanie stałoby w sprzeczności z celami prewencyjnymi dyrektywy 93/13 w postaci zniechęcenia przedsiębiorców do wykorzystywania w zawieranych umowach nieuczciwych postanowień umownych. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22). Wyjaśniono

także, że art. 24 ust. 3 uNBP nie stanowi przepisu dyspozytywnego, mogącego kształtować treść stosunku umowy kredytu, a w szczególności determinować kształt mechanizmu waloryzacyjnego w zakresie kursu walutowego miarodajnego dla przeliczeń, co dopiero pozwalałoby odwołać się do domniemania, że ów kształt był wynikiem należytego wyważenia ogółu praw i obowiązków stron przez ustawodawcę i wyłączałoby kontrolę abuzywności zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 29 listopada 2023 r., II CSKP 1460/22).

Przedstawione wyżej rozważania stanowią jednocześnie o niezasadności kasacyjnego zarzutu wadliwego uznania przez Sąd, że skutkiem stwierdzenia abuzywności opisanych wyżej postanowień umownych jest niemożność dalszego jej obowiązywania w ustalonym przez strony kształcie i w rezultacie jej nieważność. Stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowienia w umowie kredytu może bowiem uzasadniać uznanie umowy za nieważną. Umowa będzie dotknięta nieważnością, gdy bez abuzywnych postanowień jej obowiązywanie nie jest możliwe w świetle prawa i nie zaszły przesłanki umożliwiające zastosowanie regulacji zastępczej, a konsument postanowień abuzywnych nie potwierdził, nie udzielając następnie świadomej i wolnej zgody na te klauzule i tym samym odmawiając przywrócenia im skuteczności z mocą wsteczną (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56; uchwała Sądu Najwyższego z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, Nr 6, poz. 40; wyroki TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 i z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD, 2021, Nr 2, poz. 20; z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21 i z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22). Jeżeli zatem bez niedozwolonych postanowień umownych umowa nie może obowiązywać, a nie są spełnione przesłanki uzupełnienia luki przez regulację zastępczą i konsument nie wyraził świadomie i swobodnie woli sanowania postanowienia, umowa jest trwale bezskuteczna (nieważna), a podstawą tej nieważności jest art. 58 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21; z 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22; z 25 października 2023 r., II CSKP 820/23; z 9 stycznia 2024 r., II CSKP 874/22 oraz z 6 września 2024 r., II CSKP 1644/22). Wyeliminowanie z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej - ze względu na ich abuzywność

- tzw. klauzul przeliczeniowych prowadzi także do upadku klauzuli ryzyka walutowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, co jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu. Oznacza to z kolei, że po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 45; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22 oraz z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto także, że nowelizacja prawa bankowego dokonana ustawą antyspreadową z 29 lipca 2011 r. nie zawiera przepisów o charakterze dyspozytywnym, które - w świetle orzecznictwa TSUE - mogą zastąpić nieuczciwe klauzule umowne zawarte w umowach o kredyt indeksowany lub denominowany do waluty obcej ani przepisów mogących stanowić podstawę przekształcenia istniejących stosunków prawnych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2022 r., II CSKP 163/22). Wyjaśniono także, że samo wejście w życie ustawy antyspreadowej, którą dodano ustęp 3 do dotychczasowego art. 69 prawa bankowego, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających tej oceny (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 oraz z 28 października 2022 r., II CSKP 894/2). Stworzyło jedynie podstawy do zmiany postanowień umowy co do sposobu waloryzacji niespłaconych rat na przyszłość. Oceny abuzywności postanowienia umownego dokonuje się zaś według stanu z chwili zawarcia umowy, a nie następnie (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1. poz. 2).

Nie jest uzasadniony sformułowany w skardze zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. przez niezasadne, w ocenie skarżącego, przyjęcie, że powodowie posiadają interes prawny w ustaleniu nieważności umów kredytowych, w sytuacji przysługiwania im

dalej idącego roszczenia o zapłatę. Zagadnienie wykładni art. 189 k.p.c. i interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy kredytu frankowego jest przedmiotem wielu rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. Uzależnienie powództwa o ustalenie od wystąpienia interesu prawnego należy ujmować elastycznie, z uwzględnieniem celowościowej jego wykładni, konkretnych okoliczności danej sprawy, szeroko rozumianego dostępu do sądów i tego, czy w drodze innego powództwa - powództwa oświadczenie - strona może uzyskać pełną ochronę. Powód zachowuje interes prawny w zgłoszeniu powództwa o ustalenie nieistnienia (nieważności) stosunku prawnego, jeżeli mimo przysługującego mu powództwa o świadczenie na podstawie spornego stosunku prawnego ze stosunku tego wynikają inne, dalej idące skutki, których dochodzenie w drodze powództwa o zapłatę nie jest możliwe lub aktualne. W takich stanach faktycznych jedynie powództwo o ustalenie nieistnienia tego stosunku prawnego może w pełny sposób zaspokoić interes prawny powoda, zapobiec potencjalnym sporom między stronami na przyszłość, a zatem w definitywny sposób rozstrzygnąć niepewną sytuację prawną związaną ze spornym stosunkiem prawnym (zob. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego z 17 grudnia 1993 r., III CZP 171/93, OSNCP 1994, nr 7-8, poz. 149 i z 20 października 2015 r., III CZP 27/15, OSNC 2016, Nr 3, poz. 31 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 2 lipca 2015 r., V CSK 640/14; z 2 lutego 2006 r., II CK 395/05; z 25 lutego 2022 r., II CSKP 87/22 i z 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22).

W tym stanie rzeczy orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego na rzecz powodów, którzy wnieśli w terminie odpowiedź na skargę kasacyjną, orzeczono na podstawie art.98, 108, w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c. oraz § 10 ust.4 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2023 r., poz.1935 ze zm.).

Paweł Grzegorzcyk

Dariusz Zawistowski

Agnieszka Piotrowska

(A.D.)

[SOP]